VITA ANTIQUA № 1

Збірка наукових праць

Збірка затверджена до друку на засіданні Вченої ради історичного факультету Київського університету імені Тараса Шевченка.

Головний редактор:
д.і.н., проф. Гладких М.І.

Редакційна колегія:
д.і.н., проф. Борисенко В.К.,
д.і.н. Залізняк Л.Л.,
д.і.н., проф. Крижанівський О.П.,
д.і.н. Моця О.П.

Відповідальний секретар:
Рижов С.М.

Технічний редактор:
Шидловський П.С.

Рецензенти:
д.і.н., проф. Буравченков Б.О.,
д.і.н. Зубарь В.М.

Реєстраційне свідоцтво
КІ № 350 видане 8 лютого 1999 року
Міністерством інформації України

Засновник — "Товариство Археології та Антропології".

Адреса редакції:
252030, м.Київ,
вул. Володимирська, 64, ауд. 164.

© Товариство Археології та Антропології
© Колектив авторів
© Дизайн-макет Адаменко Д.В.
© Обкладинка Адаменко Д.В.

КИЇВ–1999

С.Рыжов *Некоторые аспекты обработки камня на мустьерской стоянке Малый Раковец IV в Закарпатье* 3

В.Степанчук *Средний палеолит Крыма. Индустрийные традиции вюрмского времени: многообразие проявлений, возможные причины вариабельности* 17

М.Гладких *Древнейшая архитектура по археологическим источникам эпохи палеолита* 29

Н.Риндюк, Н.Скакун *Новые находки антропоморфной пластики в Болград-Алдень II* 35

В.Піоро *Нові знахідки антропоморфних стел та кромлехів в курганах ямної культури степової України* 41

Ю.Малєєв, В.Конопля *Багатошарове поселення Блищанка на р.Серет* 45

Л.Самойленко *Курган епохи середньої та пізньої бронзи біля с.Затишне Луганської області* 59

Б.Антоненко *Глиняні статуетки з катакомбного поховання* 63

С.Зеленко *Работы подводно-археологической экспедиции Киевского университета имени Тараса Шевченко на Южном берегу Крыма в 1991-1995* 65

С.Сорокопуд, А.Филоненко *О подводных археологических разведках в акватории Севастополя в 1993-1994 гг.* 71

І.Піоро *Готи в гірському Криму* 75

О.Комар *Сармати Поросся та "південна" гіпотеза походження Русі* 81

Ф.Андрощук *К датировке скандинавских фибул типа Petersen-51* 89

Р.Осадчий, О.Філюк *Поселення великокняжої доби XI-XIII ст. біля с.Софіївська Борщаговка на Київщині* 95

Е.Линёва *Предпосылки и история зарождения отечественной археологии* 99

Ю.Омельченко *Домузейні форми нагромадження та використання історико-культурних цінностей* 107

Ю.МАЛЄЄВ, В.КОНОПЛЯ

БАГАТОШАРОВЕ ПОСЕЛЕННЯ БЛИЩАНКА НА р. СЕРЕТ

ABSTRACT

The article devoted to one of the most interesting sites of High-Dnister region multi-layer settlement Biyschanka. On the settlement represented the materials of Trypolian culture, culture of spherical amphorae, Holigrad group of Thracian Halldstat and Old Rus times. In the article the materials of two periods: Trypolian and Halldstat,are presented in detail. In the article presented the description of ceramic pottery,the plastic arts and other finds.

За 0,5 км. на південний схід від с. Блищанка Заліщицького р-ну Тернопільської обл., в ур. Горби знаходиться велике багатошарове поселення. Воно розміщене на плато по відношенню до р. Серет на лагідному схилі висотою до 8 м. над рівнем першої надзаплавної тераси струмка Ярмівка, який омиває мис з півдня, а зі сходу обмежене правобережними схилами долини струмка Гнила, які, злившись разом, утворюють глибоку долину і становлять правобережну притоку р. Серет.

Поселення відоме з 20-х років. У 1964—66 рр. тут проводили розвідки місцеві краєзнавці О.С.Тур, Л.Й.Скибицький, В.І.Олійник. У 1965 р. урочище Ярмівка обстежили Ю.М.Малєєв та О.С.Тур. Крім визначення основної території поселення трипільської культури тут були відмічені культурні шари голігрaдського та давньоруського часу. Тоді ж приблизно у центральній частині поля була відкрита гробниця культури кулястих амфор. Верхню частину та вміст гробниці порушили колгоспники під час знахідки. Збережена частина була видовжена і являла собою кам'яне дно та чотири стінки. Кожна стінка складалась з декількох поставлених на ребро плит, які були щільно підігнані одна до одної. У 1967 р. його обстежила експедиція Інституту суспільних наук під керівництвом І.К.Свєшнікова. Перші розкопки поселення провела Дністровська археологічна експедиція Київського університету у 1974 р. У 1989—90 рр. Розкопки тут проводила Середньодністровська експедиція Інституту українознавства АН України спільно з Інститутом археології АН України, а у 1992 р. загін Верхньодністровської експедиції Інституту народознавства АН України спільно з Дністровською експедицією Київського університету (Малєєва 1991: 20).

Розкопки 1974 р. були зосереджені у східній мисовій частині над місцем злиття струмків. Тут досліджена трипільська площадка та ями з великим вмістом багато розписаної кераміки та крем'яних виробів. На дні ями № 3 знаходились два мідних браслети виготовлені з округлою в перетені дроту, загнутого у півтора та два з половиною оберти (Малеев 1975: 319-320). Тут же досліджувався культурний шар гальштатського періоду.

У цій же частині поля під час розвідок була знайдена глиняна статуетка гальштатського періоду, яка зображує повного чоловіка з заповненою камінцями внутрішньою порожниною, завдяки чому вона тарахкотить при потрясанні (Мал. XVI, 1) (Крушельницька 1976: Мал. 12, 1).

У 1967 р. над схилом правого берега струмка Гнила І.С.Винокур провів розкопки чотиригранної кам'яної статуї, яку він пов'язує з культурним шаром черняхівської культури (Винокур 1972: 113, 114).

Розкопки 1989—90 і 1992 рр. проводились над струмком Ярмівка поблизу закинутого піщаного кар'єру. Тут за три польових сезони обстежено 1 368 кв. м площі пам'ятки і відкрито залишки 11 наземних житлових споруд, напівземлянку і три господарські ями трипільської культури. Дві площадки віднесені до заліщицької групи, матеріали з яких частково опубліковані (Конопля, Круп, Рижов 1993а: 8-18; Конопля, Круц, Рижов 19936 :19-26; Круц, Конопля, Рижов 1990: 40-42). Інші об'єкти відносяться до кошилівецької групи.

Весь мис площею до 45 га займає поселення кошилівецької групи трипільської культури (Блищанка II). За даними геомагнітної зйомки що проведеної старшим науковим співробітником Інституту геофізики АН України В. Голубом, тут існувало у різний час близько 2 тисяч наземних жител.

На цій території знаходились також поселення інших культур, які мали значно менші розміри (площа 2—3 га). Тут знайдені фрагменти посуду культури лінійнострічкової кераміки. У південно-східній частині розташоване поселення голігрaдської групи фракійського гальштату, а у південній — заліщицької групи середнього періоду Трипілля, липицької та черняхівської культур і давньоруського часу (XII—XIII ст.) (Кос 1969: 133-134; Малеева 1991: 20, 21).

Трипільські наземні житла простежені на глибині 0,30—0,35 м від сучасного рівня грунту. У значній мірі вони пошкоджені оранкою. Їх залишки мали аморфну форму площею від 6 до 18 кв. м. Під розвалом уцілілих кусків стін і перекриття покрівлі виявлені непоганої збереженості ділянки підлоги, яку характеризують тонкі шари глиняної слабо обпаленої обмазки товщиною до 2 см.

Характеристика ліпного посуду

Керамічний комплекс поселення кошилівецької групи пам'ятки Блищанка II нараховує, з урахуванням цілих та фрагментованих форм, близько двох тисяч посудин. За технологічними ознаками вони відносяться до кухонної і столової груп, серед яких кількісно переважає остання. На її долю припадає близько 96 % керамічних знахідок.

Кухонний посуд виготовлявся з глини з домішкою товченої мушлі. Біля третини посудин

Малеєв Ю.М — кандидат історичних наук, доцент кафедри археології та музеєзнавства Київського університету імені Тараса Шевченка. Заступник голови ревізійної комісії «Товариства Археології та Антропології».

Конопля В М. — завідуючий сектором Львівського історичного музею.

мають у глиняній масі включення жорстви і піску з крупними зернами кварцу. У ній простежені й інші компоненти: шамот і подрібнений вапняк. Поверхня посудин добре загладжена. Частина посуду мала на зовнішній поверхні тонкий шар ангобу пофарбованого вохрою.

За формою кухонний посуд можна розділити на два типи: миски та горщики. Кожен тип у свою чергу мав, за деякими розбіжностями форми, кілька підтипів. Так, миски поділяються на зрізано-конічні, приземкуваті напівсферичні (як варіант — високі з нахиленими до середини вінцями) та миски, що мають плавний 8-подібний профіль (Мал. І: 1-4).

Горщики розділяються на високі форми з вузьким дном, конічною нижньою частиною з широкими і високими, досить гостроребеpчастими плечиками, високими, плавно відігнутими назовні, вінцями (Мал. 1: 5-13). Окремі посудини мають приземкувату форму, широке дно, напівсферичну нижню частину корпусу, відносно неширокі заокруглені плечики, які знаходяться на середині висоти тулуба горщика, широку горловину і невисокі, відігнуті назовні, вінця. Інколи посудини останнього підтипу з повним 8-подібним профілем формувалися на чотирьох невеликих ніжках (Мал. І: 5).

Кухонні миски неорнаментовані. Горщики прикрашались досить бідно. По краю вінець або на плічках проходив один горизонтальний ряд дрібних насічок, нігтєвих відтисків, дрібних круглих наколів, вдавлень прямокутного або трикутного штампу. На плечиках горщиків зустрічаються невеликі конічні ручки-наліпи та вушка ріжкоподібної форми. На плечиках горщиків ручки, як правило, не мали отвору. На одному фрагменті кухонного горщика ручка змодельована у вигляді голови тварини (Мал. І: 13). Цікаво, що його поверхня була покрита тонким шаром ангобу зі світлої, добре відмуленої, глини. Взагалі, зооморфні наліпи для кухонного посуду цього поселення не характерні.

Більшість столової кераміки виготовлена з добре відмуленої червоної глини і тільки третина посудин містила домішки. Посуд, як правило, ретельної ліпки, тонкостінний, доброго випалу.

Зовнішня поверхня посудин (у мисок внутрішня) покрита тонким шаром ангобу, поверхня якого фарбувалась в залежності від розпису у світло-червоний або білий кольори. Досить часто їх поверхня не фарбувалась і не мала ангобування, а розпис наносився безпосередньо на поверхню. Більшість посуду зберегла сліди лощення.

За стилями розпису серед столового посуду виділяються дві підгрупи. До першої можна віднести посудини з розписом, що зберігають традиції орнаментації кераміки заліщицької групи трипільської культури, де переважає монохромний малюнок чорного кольору на жовтогарячому тлі. Інколи зустрічається біхромна орнаментація чорною та червоною фарбами, коли остання виконує другорядну роль. Зрідка в розписі присутня біла фарба у вигляді ліній, що повторюють основний монохромний малюнок. Для цієї кераміки властиве збереження, хоча і в спрощеному вигляді, "традиційних" декоративних схем.

Другу підгрупу складає посуд, прикрашений монохромним орнаментом у вигляді смуг білого або червоного кольорів, біхромним малюнком (чорна і червона, чорна і біла, червона і біла фарби) або поліхромним розписом (чорна, червона, біла фарби) у вигляді комбінацій із широких смуг, суцільного фарбування метопних полів, стрічок тонких ліній, кольорового орнаментального тла. Для цієї підгрупи характерні також, інші орнаментальні схеми. Дещо відрізняються і форми посуду. Загалом, кераміка цієї підгрупи властива тільки для пам'яток кошилівецького типу, підоснова яких поки що невідома.

За формою серед столового посуду можна виділити десять типів.

Миски. У їх складі розрізняється кілька підтипів. Конічні, відносно високі, з рівними стінками та загостреним краєм вінець посудини. Вони орнаментовані на внутрішній поверхні. Переважає монохромний розпис. Інколи основний малюнок чорного кольору доповнювався стрічками тонких ліній, або по краю вінець проходила широка стрічка білого кольору. Найчастіше вживалась у розписі схема "комет" — дві стрічки з тонких ліній йдуть, заходячи одна за одну, від зрізу вінець до центру миски. Друга схема складається з двох умовних трикутників біля вінець, що стикаються вершинами у центрі, розділяючи поля миски на два симетричні овали. Площа трикутників зайнята "негативними" (тло) кругами та напівовалами. Часто в розписі вживалися фестони, заповнені, інколи, тонкими дугами або короткими рисками. Розповсюдженою була хрестоподібна схема. Одна миска має композицію у вигляді хреста із стрічок тонких червоних ліній, а кути секторів, що ними утворені, замальовані червоною фарбою. Часто весь орнамент миски складався з одного ряду трикутників, рисок, напівовалів, що проходив по краю вінець (Мал. І: 14, 15, 20).

Другий підтип — це конічні приземкуваті, з трохи вдавленими до середини стінками та потовщеними, відігнутими та горизонтально зрізаними вінцями. Для нього більш характерний біхромний та поліхромний розпис. Схема у вигляді "комет" виконана широкими чорними дугами в обрамленні тонких чорних ліній. Її доповнювали дві

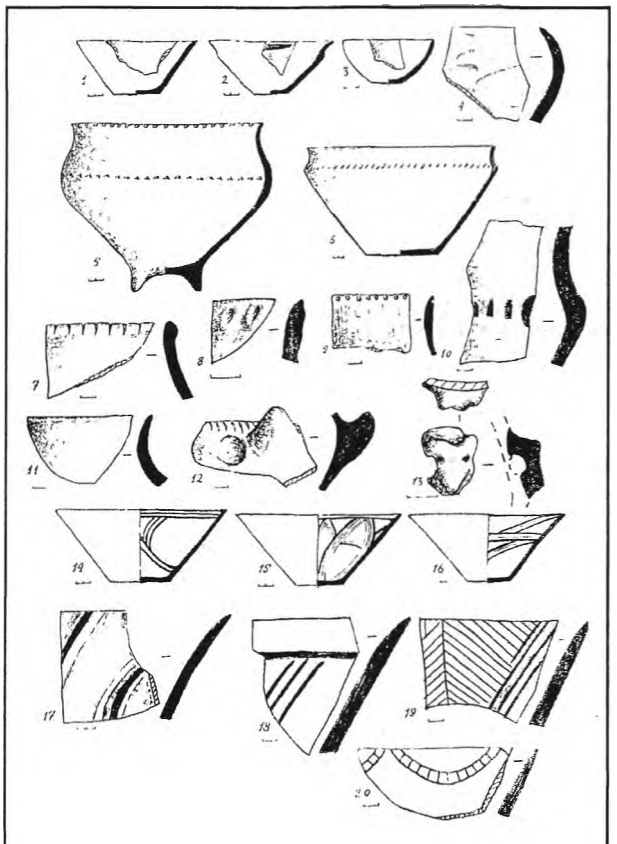

Мал.І.
Трипільське поселення.
1-4: кухонні миски,5-13: кухонні горщики,
14-20: столові миски.

стрічки з тонких білих ліній, які були обведені широкими червоними смугами. Цю ж схему маємо в поліхромному виконанні — від широкої білої смуги на вінцях, підкресленої червоною лінією, відходять "комети" з тонких чорних ліній. Як варіант наведеної схеми можна розглядати композицію, де широкою червоною смугою в обрамленні тонких чорних ліній на полі миски намальоване коло, від якого навскісно відходять в сторони вінець і денець червоні смуги з чорними лініями по боках. На полі миски простежені коло та дуги, які виконані білою фарбою і обведені червоними тонкими лініями. Від вінець йдуть фестони чорного та червоного кольорів. Фестонна схема малювалась червоними лініями, що чергувались з білими. Мав місце хрестоподібний орнамент, де дві стрічки з червоних та чорних тонких ліній перетинаються у центрі, а утворені ними сектори заповнені навскісними тонкими червоними лініями (Мал. I: 16-19).

Третій підтип мисок характеризують приземкуваті посудини з вертикальними вінцями або дещо нахиленими до середини посудини вінцями. Відмічені форми репрезентують два варіанти. Одна напівсферична миска була на чотирьох ніжках. Серед цього підтипу мисок переважає монохромний розпис. Зустрічаються схеми "комет", а також розпис у вигляді хрестів, з'єднаних вершинами трикутників і хрестоподібне розташованих овалів. Монохромний розпис білою фарбою наносився на миски у вигляді з'єднаних вершинами трикутників. Біхромний декор зафіксований у двох варіантах — чорна і червона та чорна і біла фарби.

Поверхня однієї миски була пофарбована у червоний колір, а широкими білими смугами з обведенням чорними смугами була виконана хрестоподібна схема. Частина напівсферичних мисок мала розпис і на зовнішній поверхні. Це, насамперед, ряди фестонів, зигзагів, невеликих трикутників, груп навскісних ліній під вінцями (Мал. II: 1-6).

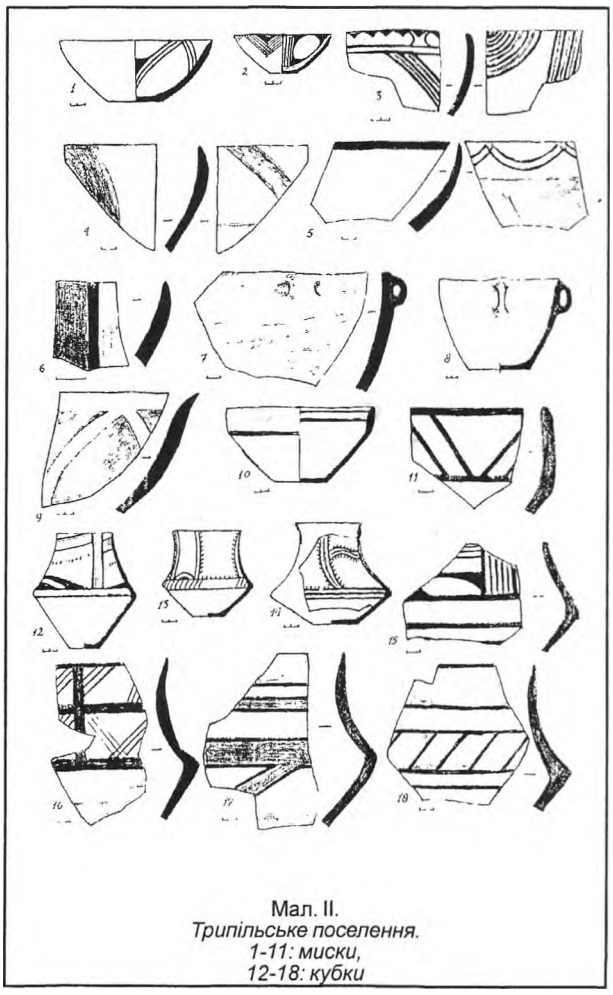

Мал. II.
Трипільське поселення.
1-11: миски,
12-18: кубки

Четвертий підтип репрезентують миски-чаші з високим, майже циліндричним, корпусом та однією петельчастою ручкою. Ці посудини товстостінні, недбалої роботи та без орнаменту (Мал. II: 7, 8).

У п'ятого підтипу вінця циліндрично-конічні з вертикальними та трохи нахиленими до середини стінками. Ці посудини орнаментувались на зовнішній поверхні чорною фарбою у вигляді фризу горизонтальних смуг, а внутрішня поверхня широкою смугою на вінцях (Мал. II: 10, 11).

Шостий підтип — це миски з плавним S-подібним профілем. Їхня поверхня із середини була пофарбована в білий колір, а розпис у вигляді овалів робився широкими червоними смугами (Мал. II: 9).

Кубки. Серед цих посудин можна виділити два підтипи. Першому з них властиві зрізано-конічна нижня частина, відносно нешироке гостроребercчасті плічка та широка і висока увігнуто-циліндрична горловина. Для другого підтипу показові широке денце, напівсферична нижня частина корпусу і зрізано-конічна вузька горловина з плавно відігнутими назовні краями вінець. Цей підтип зустрічається дуже рідко.

Кубки переважно розписувались монохромно. Інколи основний орнамент виконувався чорною фарбою і доповнювався стрічками з тонких паралельних червоних ліній або широкою білою смугою. Поліхромний декор складався з широких фризів, зафарбованих у білий колір, на яких робився основний малюнок широкими чорними смугами. Простір між ними займали тонкі лінії червоного кольору.

Орнамент кубків можна звести до двох схем. Це, насамперед, метопна. Широкий від вінець до плічок орнаментальний пояс ділився вертикальними лініями на дві метопи, поля яких залишались без розпису або заповнювались навскісними лініями і горизонтальними стрічками. Зрідка в нижній частині метопи горизонтально розміщувався напівовал, над яким проходить широка дуга. В одному випадку поля метоп, що утворені декором із широких чорних смуг, були зафарбовані в білий колір, а потім розписані навскісними та перехрещеними тонкими лініями червоного кольору. Друга схема (спрощено-лінійна) складається з вузького поясу горизонтальних смуг, між якими часто розміщені групи навскісних коротких штрихів. Під час виконання розпису у два фризи, нижній займала спрощено-лінійна схема, а верхній — метопна. Один кубок розмальований у вигляді широкого поясу білого кольору, по якому проходили червоні горизонтальні смуги, обведені тонкими чорними лініями (Мал. II: 12-18).

Серед **грушоподібних** посудин можна виділити три підтипи. До першого відносяться посудини кулеподібної форми з плавним переходом у високі та широкі вінця. Другий підтип — це приземкуваті посудини з широким дном, зрізано-конічною нижньою частиною корпусу і широкими округлими плічками. На середині висоти посудини знаходяться невеликі вушка. Третій підтип складають екземпляри з відносно вузьким дном, конічною нижньою частиною, високими циліндричними вінцями та гостропрофільними плічками, що різко переходять у вузьку горловину. Деякі посудини мають на плічках невеликі ручки-вушка. Найчастіше грушоподібні посудини орнаментувалися метопною схемою, де поля метоп були зайняті навскісними лініями, часто

у поєднанні з волютами. На одній посудині метопна схема скомпонована широкими білими смугами, обведеними тонкими чорними лініями. Такими ж смугами на полях метоп робився малюнок у вигляді навскісного хреста, в центрі якого розміщувався вертикальний овал.

Друга орнаментальна схема складалась з широкого фризу, в який були вписані навкісні стрічки з тонких ліній. Такий орнамент зустрічався у монохромному та біхромному (чорна і червона фарби) виконанні. Розписувались грушоподібні посудини також схемою "Tangentenkreisband". Основні орнаментальні схеми часто доповнювались рядами невеликих трикутників, рисок, фестонів, а в одному випадку засвідчений фрагмент з малюнком тварини (Мал. III: 1-4, 12).

Грушоподібні посудини супроводжують накривки, що мають шоломоподібну форму з невисокими, плавно відігнутими, краями. На цих виробах маємо орнамент у вигляді хреста, який передано чорною та червоною фарбами (Мал. III: 5, 6).

Наступний тип столової кераміки — **амфори.** Це посудини біконічної форми з відносно вузькими округлими плічками, вузькою горловиною та високими відігнутими на зовні вінцями. У верхній частині плічок, трохи нижче шийки, розміщені дві ручки. Орнаментувалися амфори виключно лицевою схемою.

Біконічні та сфероконічні посудини мають вузьке дно, конічну нижню частину корпусу, високі округлі плічка, зрізаноконічні з прямими (біконічні) або опуклими (сфероконічні) стінками тулуба, вузьку горловину, плавний або різкий перехід у високі, круто відігнуті, прямі вінця (Мал. III: 7-11). Інколи вінця мають лійчасту форму (Мал. III: 13). У деяких посудин в районі плічок розміщені вушка (зрідка рогоподібні) з горизонтальним або вертикальним отвором.

Амфори прикрашалися тангентними, метопними, спрощено-лінійними схемами, S-подібними дугами, волютами. Більша частина посудин має монохромний розпис чорною фарбою. Тільки окремі екземпляри були орнаментовані на жовтогарячому тлі білою фарбою у вигляді широких смуг, що стикалися під кутом одна до одної. Найчастіше малюнок тієї чи іншої схеми робився широкими лініями. Засвідчені композиції декору, які виконані стрічками, заповнені тонкими паралельними лініями або передані пунктиром (чорною чи чорною і червоною фарбами). Часто основний малюнок чорною фарбою доповнювався широкими білими смугами. Спорадично вони малювались червоною фарбою. Окремі екземпляри декорувались поліхромним орнаментом. Це, здебільшого, метопні схеми. У верхній частині фризу проходить горизонтальна широка біла смуга, нижче від якої знаходиться метопний фриз. Він виконаний червоною фарбою, а поля метоп та тригліф зайняті стрічками тонких червоних ліній. Посудини мають, також, верхній фриз розпису, де проходила стрічка з тонких горизонтальних ліній, навскісні смуги, лунарні та солярні знаки, букранії, малюнки світового дерева. Інколи фризи та метопи були обведені рядами тонких рисок або невеликих трикутників (Мал. III: 8,13).

У керамічному комплексі відмічені **кратери.** Це досить великі посудини із зрізано-конічною нижньою частиною тулуба, високими округлими плічками, широкою горловиною та високими прямими вінцями-розтрубом. Діаметр вінець дорівнював, а інколи і перевищував діаметр плічок. Перехід у вінця міг бути плавним чи різким. В декорі кратерів переважає монохромний розпис чорною фарбою. Зрідка зустрічався біхромний орнамент чорною та червоною фарбами. На кратерах маємо одно- або двофризний розпис. Нижній фриз (плічка) виконано S-подібними дугами, метопною схемою, навскісними лініями; верхній (вінця) — рядом навскісних стрічок, які заповнені тонкими лініями (Мал. IV: 1, 2).

Кількісно великою групою є **горщики.** Серед них виділяються три підтипи. До першого віднесені посудини з широким дном, плавним S-подібним профілем, невисокими, трохи відігнутими вінцями. Варіантом цього підтипу є горщик з неширокими загостреними плічками на середині висоти корпусу. Вони орнаментувалися найчастіше спрощено-лінійною схемою. У широкому поясі скомпоновані групи навскісних тонких ліній, зигзаги, горизонтальні смуги, перехрещені стрічки. Зустрічається також метопна схема. Розпис виконувався чорною, або чорною і червоною фарбами. Інколи малюнок доповнювався широкою білою смугою, що була обведена широкими лініями чи рядами невеликих трикутників. Так само малювалась тангентна схема, де овали та дуги - тангенти компонувались стрічками з тонких ліній. В поліхромному виконанні тангентна схема малювалась таким чином: спочатку верхня частина тулуба була пофарбована білою фарбою, потім тонкими чорними лініями наносилась композиція, а простір між лініями фарбувався у червоний колір. Лінії схеми доповнювались з обох боків тонкими рисками.

Другий підтип горщиків складають посудини з вузьким дном, зрізано-конічною нижньою частиною корпусу, високими округлими плічками широкою горловиною та різко відігнутими назовні високими вінцями. Деякі екземпляри на плічках мають або ручки-защипи, або ручки-вушка ріжкоподібної форми (Мал. IV: 8-11). Декорувались

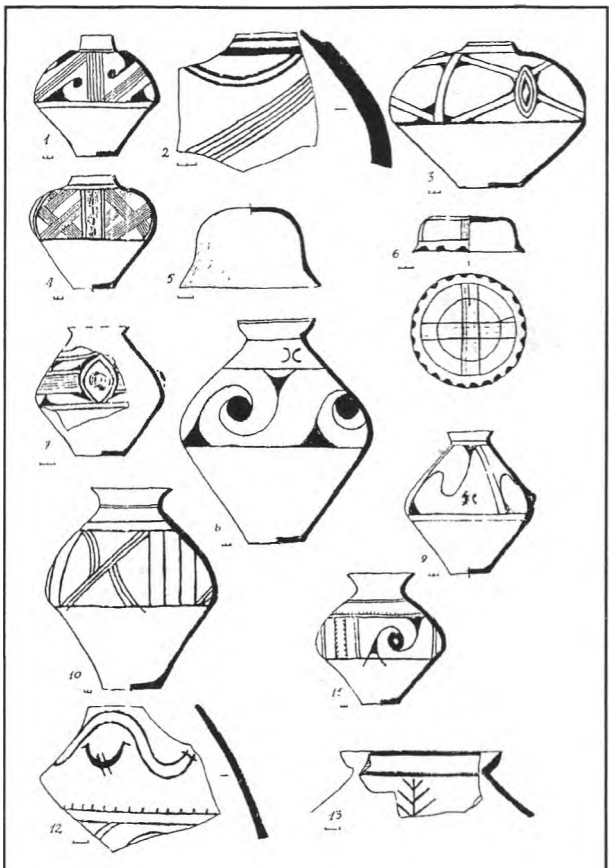

Мал. III.
Трипільське поселення.
1-4: грушоподібні посудини, 5-6: покришки,
7: амфора, 8-13: біконічні та сфероконічні посудини.

вони біхромним та поліхромним розписом. Біхромний орнамент утворений широким поясом білого кольору на плічках посудин, що обмежовується з обох боків широкими горизонтальними смугами або рядами трикутників чорного кольору. На біле тло орнаментального поясу наносилися тонкі чорні лінії у вигляді навскісних перехрещених стрічок або суцільної "сітки". Майже та схема, але у поліхромному виконанні, виконана у наступний спосіб: у широке біле тло орнаментального поясу тонкими червоними лініями вписані заштриховані трикутники. Інша посудина була розмальована таким чином: спочатку у червоний колір були пофарбовані вінця, згодом білою фарбою робився широкий пояс, що оперізував плічка. Обидва фризи відокремлювались чорними горизонтальними смугами. Малюнок орнаменту виконувався чорною або червоною фарбами, які у вигляді стрічок з тонких паралельних ліній компонували метопну схему. Остання складалась з вертикальних стрічок (тригліф) та перехрещених на полях метоп.

До третього підтипу відносяться горщики з широким дном, кулястим корпусом, плавним переходом до відносно вузької горловини та невисокими вінцями, що мають незначний нахил до середини. Біля шийки вінець розміщені ріжкоподібні вушка з горизонтальними отворами. Зафіксована біхромна та поліхромна орнаментація. Переважає метопний малюнок, де поля метоп зайняті навскісними лініями (Мал. IV: 3-11).

Досить часто зустрічається ще один тип столової кераміки — **бінокулярні посудини.** Вони мали зрізано-конічні або напівсферичні чаші та основи, кулясту середню частину та дві або три перемички. Переважна більшість виробів не декорувалась. Гільки на окремих екземплярах зберігся розпис чорною фарбою у вигляді навскісних ліній, горизонтальних смуг і фестонів (Мал. IV: 12).

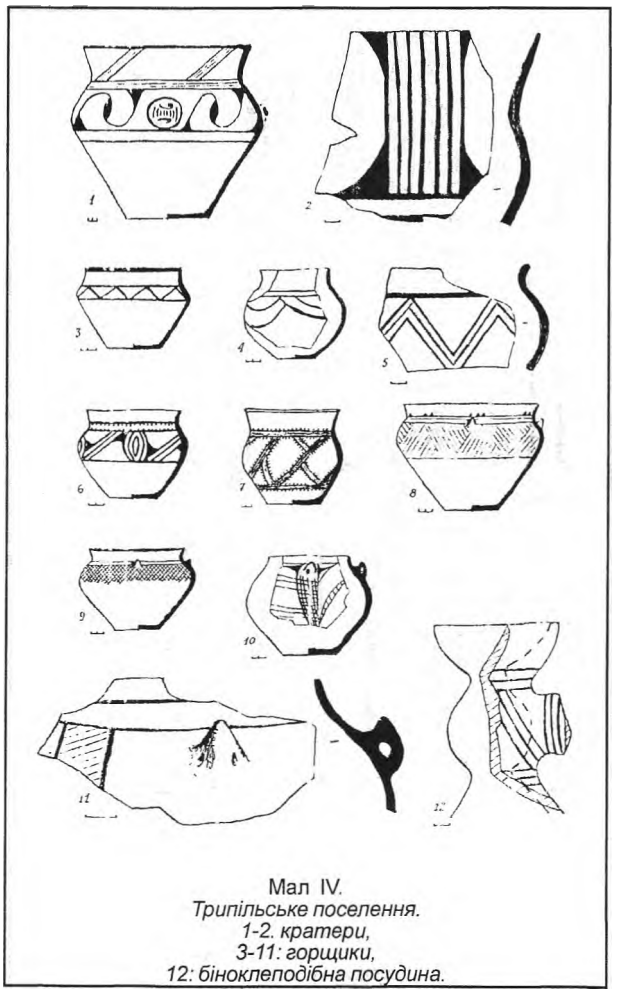

Мал IV.
Трипільське поселення.
1-2. кратери,
3-11: горщики,
12: біноклеподібна посудина.

Загалом, серед столового посуду переважає монохромний розпис чорною фарбою. Менше маємо розпису білою і, спорадично, червоною. В останньому випадку монохромний малюнок притаманий "кошилівецькому" стилю розпису.

Біхромний орнамент займає друге місце. Тут переважає розпис чорною та червоною фарбами. Майже стільки у кількісному відношенні посуду, який декорований чорною та білою фарбами. Значно менше виробів з червоно-білим малюнком. Біхромний (чорно-біла, червоно-біла, частково чорно-червона фарби) та поліхромний орнамент більш характерні "кошилівецькому" стилю.

Розглядаючи орнаментальні схеми, можна зазначити, що найчастіше вживалась метопна, рідше, тангентна і спрощено-лінійна схеми. Менше зустрічалось в декорі 8-подібних дуг, фестонів, волют. "Кошилівецькому" стилю більш характерні метопна та спрощено-лінійна схеми.

Відзначається, що частина столового посуду мала на поверхні ангоб, який інколи додатково фарбувався, але в основному він був без розпису (миски, кубки, накривки, горщики, біноклеподібні посудини). До типово "кошилівецького" посуду за формою можна віднести деякі підтипи чаш, кубків, накривок, кратерів і горщиків. У цілому, "кошилівецький" посуд становить приблизно третину усієї столової кераміки поселення.

Переважну більшість керамічного комплексу пам'ятки кошилівецької групи типу Блищанка становить кераміка, яка своєю формою та орнаментацією продовжує традиції більш ранніх поселень цієї групи, таких як Шипенці В, Семенів-Зеленче, Більче-Злоте, урочища Сад-2 і Вертеба. Деякі спільні риси зближують її з пам'ятками Варварівка XV та Крутобородинці. Витоки ж "кошилівецької" кераміки спостерігаємо на поселеннях Кунисівці і, до деякої міри, Фрумушика (верхній трипільський горизонт). Проте еволюційну лінію розвитку між ними поки що прослідкувати неможливо, бо відсутні її проміжні ланки. Аналіз кераміки вказує, що поселення Блищанка, без сумніву, передує в часі пам'ятці Кошилівці-Обоз і становить, заповнюючи хронологічну лакуну, одну із фаз розвитку кошилівецької групи.

Характеристика крем'яного комплексу

Знахідки з кременю умовно розділені на дві частини. Одну із них репрезентують матеріали з культурного шару, а іншу — з площадок, напівземлянки і господарських ям (Мал. V—IX).

З культурного шару поселення Блищанка за три польові сезони здобуто 102 артефакти. Категорію заготовок і відходів виробництва характеризують такі предмети.

Нуклеус —1 екз. Віднесений до типу аморфних. Поєднує в собі функції двохплощинного призматичного сплощеного ядрища. Він до певної міри утилізований і має розміри 34x27x11 мм.

Січення пластин — 21 екз. У їх складі нижні, середні і верхні частини правильних поздовжньо-крайових і поздовжніх сколів розмірами 13-50 x 10-35 x 3-10 мм.

Відщепи — 19 екз. Дані сколи характеризують типи безсистемно-крайових, безсистемних, радіальних, поздовжньокрайових і поздовжніх розмірами 18-63 x 3-14 мм.

У складі категорії знарядь праці такі артефакти. Односторонньо ретушовані пластини — 8 екз. Поздовжній край сколів загострений суцільною мікрозубчастою—2, дрібнозубчастою — I,

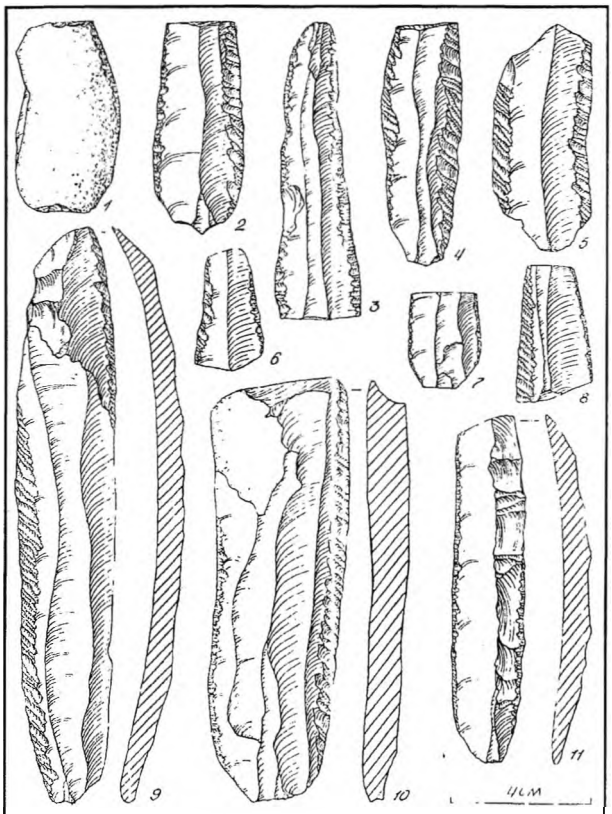

Мал. V.
Трипільське поселення.
Крем"яні вироби.

середньофасетковою лускоподібною — І, середньо — 2 і крупнофасетковою — 2, скісно-струменевою ретушшю, яка нанесена зі сторони спинок заготовок (Мал. V: 10, 11). Для виготовлення ріжучих знарядь використані нижня (44х28х7 мм), 4 середні (22х29х8, 17х22х4, 30х29х8, 14х19х6 мм) частини поздовжніх; нижня (33х14х7 мм) та 2 середні (26х24х4, 27х28х6 мм) частини поздовжньо-крайових правильних пластин.

Двохсторонньо ретушовані пластини — 20 екз. Для їх загострення застосовано часткову дрібнозубчасту — 3і суцільну мікрозубчасту — 11, дрібнозубчасту — 5, середньозубчасту — І, середньофасеткову лускоподібну — 3, дрібно — І, середньо — 14 та крупнофасеткову — 5 скісно-струменеву ретуш, яка нанесена зі сторони спинок — 34, черевця — 2 і в пересічний спосіб сколів — 4. Заготовки — 4 нижні (31х24х7, 38х22х6, 21х26х6, 30х27х7 мм), 15 середніх (29х21х9, 25х22х4, 32х18х4, 22х15х4, 29х22х7, 26х21х5, 12х23х5, 25х16х8, 22х19х6, 29х21х5, 24 х14х6, 14х20х4, 30х20х7, 18х20х7, 29х22х6 мм) і верхня (47х25х7 мм) частини правильних поздовжніх пластин (Мал. V: 6-8).

Кутовий ніж — 1 екз. Леза виробу підправлені зі сторони спинки заготовки (верхня частина правильної поздовжньої пластини розмірами 25х16х6 мм) суцільною середньофасетковою скісно-струменевою ретушшю.

Пластини з скісно-ретушованими поперечними кінцями — 3 екз. У одного виробу бічні краї не ретушовані. Заготовка — верхня частина правильної поздовжньої пластини розмірами 23х24х5 мм. У другого — бічні краї підправлені зі сторони спинки середньої частини правильної поздовжньої пластини розмірами 22х17х5 мм суцільною дрібнозубчастою ретушшю. У третього предмета вони загострені суцільною скісно-струменевою ретушшю, яка нанесена зі сторони спинки заготовки — верхня частина правильної поздовжньої пластини розмірами 20 х 15 х 4 мм.

Ретушовані відщепи — 5 екз. Це артефакти з одним — 4 та двома — І фасетованими краями, для загострення яких застосовано часткову мікро- (1) і дрібно-(1) зубчасту, а також суцільну дрібнофасеткову лускоподібну (2). мікро- (1) і середньо(1) зубчасту ретуш Фасетація лез здійснена зі сторони спинки (1), черевця (4) і в пересічний спосіб — 1. Заготовки — 3 поздовжні (35х9, 29х4, 78х9 мм), безсистемний (28х4 мм) і поздовжньо-крайовий (45 х 6 мм) відщепи.

Пилки — 5 екз. Їх репрезентують одно — 3і двохлезвійні — 2 вироби. Робочі кромки підправлені в пересічний спосіб (2) дрібно- (1) і середньозубчастою — 1, середньофасетковою лускоподібною (1), частковою крупнозубчастою (1) та суцільною середньозубчастою (3) ретушшю, яка нанесена зі сторони спинки (3) і черевця (2) сколів. Заготовки — нижня (46х38х9 мм), середня (40х30х9 мм) частини поздовжньокрайових та нижня(30х19х6 мм) і 2 середні (32х17х5, 33х19х5 мм) частини поздовжніх правильних пластин.

Різчик — 1 екз. Виготовлений на фрагменті типологічно не визначеної пластини розмірами 35х18х7 мм. Поздовжнє лезо виробу підправлене зі сторони спинки сколу суцільною дрібнозубчастою ретушшю.

Скобель — 1 екз. Його характеризує тип односекційних. Знаряддя виготовлене на безсистемному відщепі розмірами 28 х 6 мм.

Вкладиші серпів — 5 екз. До їх складу входять одно- (4 екз.) (Мал. V: 1-4) та двохлезвійний (Мал. V: 5) вироби. У останнього одна із робочих кромок загострена суцільною крупнофасетковою скісно-струменевою, а друга —

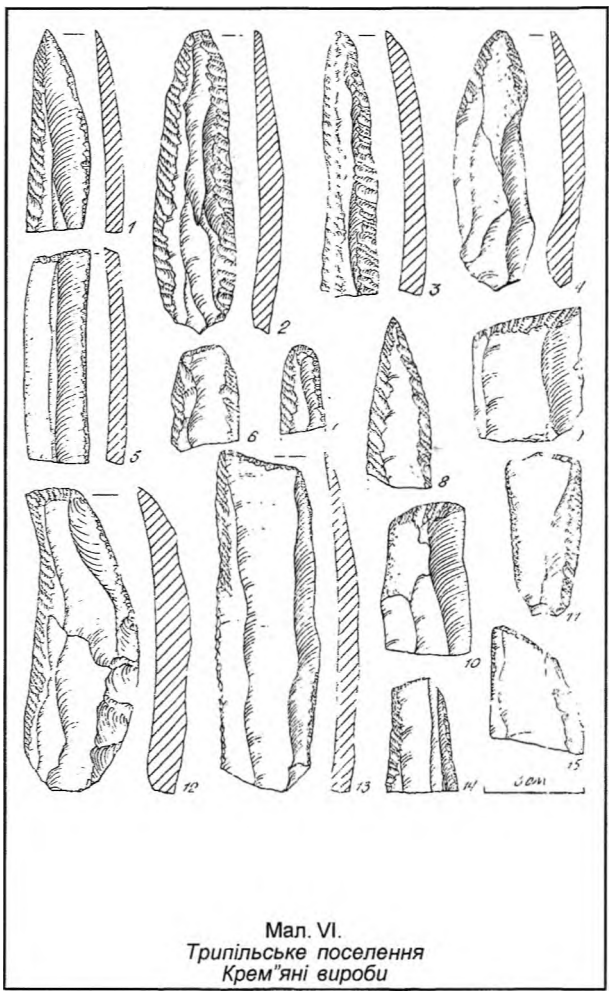

Мал. VI.
Трипільське поселення
Крем"яні вироби

суцільною середньозубчастою ретушшю, яка нанесена зі сторони спинки сколу. Леза односторонніх жниварських знарядь загострені дрібно(1), середньо-(1) зубчастою, середньофасетковою лускоподібною (1) і крупнофасетковою скісно-струменевою суцільною ретушшю, яка нанесена зі сторони спинок сколів. Заготовки — середні частини правильних поздовжніх пластин розмірами 40x24x6, 33x21x5, 45x19x6, 22x24x5 і 25x19x4 мм.

Кінцеві скребки — 6 екз. Їх характеризують типи стрільчастих (1) і дугастих симетричних — 5. Заготовки — середня частина неправильної реберчасто-крайової (36x32x7 мм), середня частина поздовжньо-крайової (24x27x7 мм), нижня (47x17x7 мм) і середня (22x18x7 мм) частини поздовжніх правильних пластин, а також первинний відщеп розмірами 20x6 мм. Реутилізовані два двохлезвійні ножі.

Різці — 4 екз. У їх складі типи кутових — 2 (Мал. VI: 7), скошено-кутових— 1 (Мал. VI: 9) та серединних — 1 (Мал. VI: 4). Заготовки — середні частини правильних поздовжніх— 3 (34x19x7, 30x14x5, 30x27x7 мм) та фрагмент невизначеної пластини розмірами 28x11x5 мм.

Клин — 1 екз. Виготовлений на середній частині правильної поздовжньої пластини розмірами 32x18x5 мм. Лезо підправлене з однієї сторони середньофасетковою лускоподібною ретушшю. Реутилізовано поздовжній ніж.

Наконечники стріл — 3 екз. Стосовно форми віднесені до типу трикутних з увігнутою основою (Мал. VI: 23-25). Два наконечники ретушовано суцільною двохсторонньою дрібнофасетковою скісно-струменевою регушшю, а інший — крайовою дрібнофасетковою скісно-струменевою ретушшю. Заготовки — 2 типологічне невизначені і первинні відщепи розмірами 25x11x4, 21x12x4 і 20x15x3 мм.

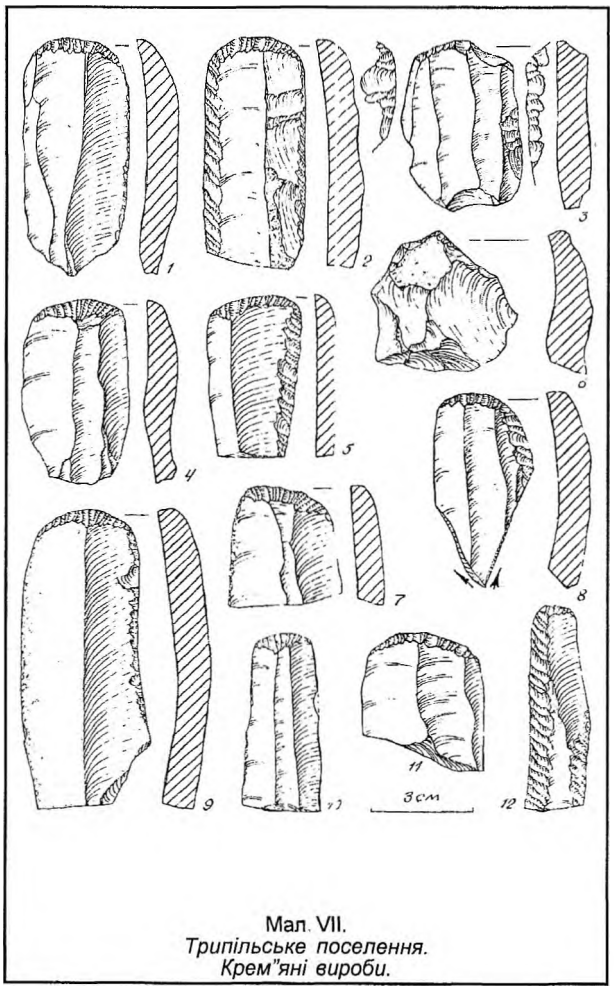

Мал. VII.
Трипільське поселення.
Крем"яні вироби.

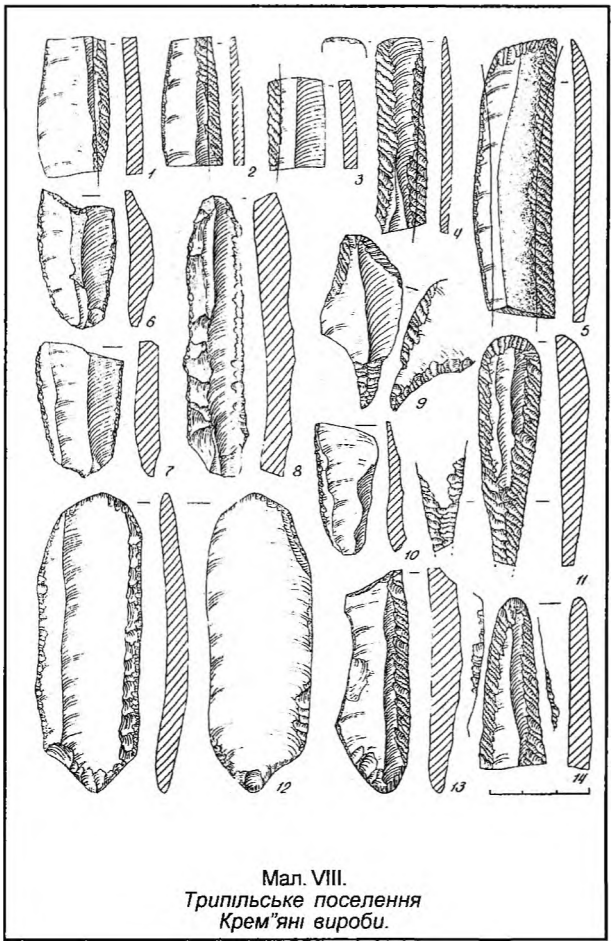

Мал. VIII.
Трипільське поселення
Крем"яні вироби.

Вістря дротика — 1 екз. Виріб з обох сторін покритий суцільною крупнофасетковою скісно-струменевою ретушшю. Підстава предмета полювання пряма (Мал. VI: 22). Розміри виробу складають 35x20x8 мм (кінчик відбитий).

На площі та в заповненні житловогосподарських споруд виявлено 49 артефактів, які належать знаряддям праці. Частина з них побувала у вогні, що є доказом раптового знищення окремих будівель від пожежі.

Ножі — 20 екз. У складі даних виробів один предмет з одним лезом, а решта — двохлезвійні. Односторонній ніж виготовлений на нижній частині правильної поздовжньо-крайової пластини розмірами 37x29x10 мм. Його лезо загострене суцільною крупнофасетковою скісно-струменевою ретушшю, яка нанесена зі сторони спинки сколу.

Двохлезвійні ножі різняться між собою характером і способом ретушування їх робочих сторін. У одного виробу леза не фасетовані і мають на поздовжніх краях специфічні мікровищербини, котрі лишились від роботи. У трьох ріжучих знарядь одне із лез лишилось без відповідної обробки, а інші загострені зі сторони спинок суцільною середньофасетковою скісно-струменевою регушшю. Серед двохсторонньо-ретушованих ножів один екземпляр підправлений дрібнофасетковою зубчастою ретушшю, а інші вироби — середньо- і крупнофасетковою скісно-струменевою ретушшю, їх фасетація проведена в суцільний спосіб і здійснена зі сторони спинок сколів. Двохлезвійні ножі виготовлені на січеннях (2 нижні і 17 середніх частин) правильних поздовжньо-крайових та поздовжніх пластин розмірами 19-57 x 15-34 x 4-7 мм (середній показник — 34x23x6 мм).

Пилки — 5 екз. У їх складі вироби з двома

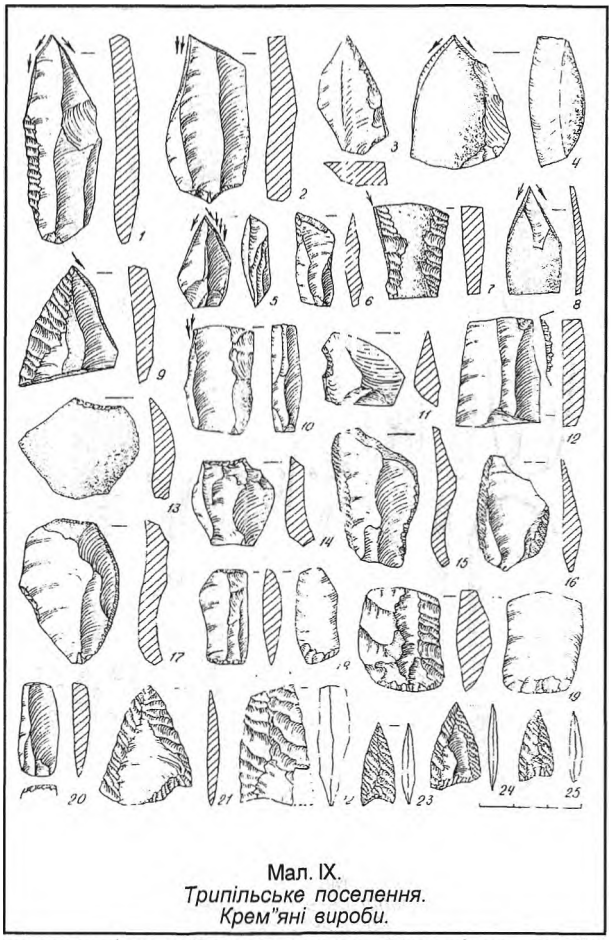

Мал. IX.
Трипільське поселення.
Крем'яні вироби.

поздовжніми робочими краями. Леза різняться між собою способом і характером фасету вання. У однієї пилки поздовжні краї оброблені зі сторони спинки сколу середньозубчастою суцільною ретушшю, у другої — двохсторонньою суцільною середньофасетковою скісно-струменевою (спинка) і суцільною дрібнозубчастою (черевце). Леза третьої пилки підправлені дрібнозубчастою суцільною ретушшю (спинка). У наступних двох виробів леза загострені суцільною двохсторонньо- крупнозубчастою та дрібнофасетковою лускоподібною ретушшю. Для продукуваняя пилок використані 2 нижні (42х26х7, 43х25х6 мм); 3 середні (28х19х8, 38х27х6 і 26х25х9 мм) частини правильних поздовжніх пластин.

Кінцеві скребки — 10 екз. Їх характеризують типи прямих симетричних (1), дугастих симетричних (7) і дугастих асиметричних — 2. Для продукування виробів використані січення реберчасто-поздовжньої (нижня частина розмірами 70х32х8мм), поздовжньо-крайових (нижня і середня частини розмірами 50х22х7 і 42х38х10 мм) і поздовжніх — 2 нижні (37х20х6, 41х26х7 мм), 5 середніх (20х25х5, 33х26х6, 32х31х6, 51х27х12 і 59х24х7 мм) частин правильних пластин. Реутилізовано 7 двохлезвійних ножів. У одного скребка в районі основи здійснено підправку різцевим сколом.

Вкладиші серпів — 3 екз. Репрезентовані типом однолезвійних поздовжньосиметричних. Фасетація лез наступна: суцільна дрібнофасеткова скісно-струменева (спинка), суцільна крупнозубчаста (спинка) та двохстороння середньофасеткова скісно-струменева (спинка) та середньозубчаста (черевце). Вкладиші серпів виготовлені на нижній (66х22х7 мм) і середній (49х24х8 мм) частинах правильних реберчасто-поздовжніх та нижній (48х20х6 мм) частині правильної поздовжньої пластини.

Різці — 5 екз. У їх складі 3 кутових, скісно-кутовий і протилежно-кінцевий кутовий. Заготовки — середня частина поздовжньо-крайової (46х26х8 мм), нижня (49х25х9 мм) і три середні (34х20х8, 39х21х7, 36х26х6 мм) частини поздовжніх правильних пластин. Реутилізовано два двохлезвійні ножі.

Прокрутка — 1 екз. Виготовлена на середній частині правильної поздовжньої пластини розмірами 53х24х7 мм. Жальце має увігнуті поздовжні краї (форма шипа), які підправлені з обох сторін крупнофасетковою лускоподібною ретушшю. Реутилізовано кутовий асиметричний ніж.

Кутовий ніж — 1 екз. Виготовлений на неправильній поздовжньо-крайовій пластині розмірами 38х17х4 мм. Одне із лез підправлене суцільною дрібнофасетковою лускоподібною, а інше — частковою дрібнозубчастою ретушшю, яка нанесена зі сторони спинки сколу.

Скобелі — 2 екз. У їх складі вироби типу односекційних поздовжніх. Заготовки — безсистемний і радіальний відщепи розмірами, відповідно, 28х6 і 30х6 мм.

Пластина із скісно ретушованим кінцем — 1 екз. Заготовка — середня частина правильної поздовжньої пластини розмірами 25х23х3 мм. Леза виробу підправлені зі сторони спинки сколу суцільною середньофасетковою скісно-струменевою ретушшю.

Наконечник стріли — 1 екз. Трикутне у плані вістря з увігнутою основою і незначно опуклими бічними краями. Виготовлене на типологічне невизначеному відщепі розмірами 25х15х3 мм. Предмет оброблено суцільною крайовою середньофасетковою скісно-струменевою ретушшю, яка нанесена на двох площинах заготовки.

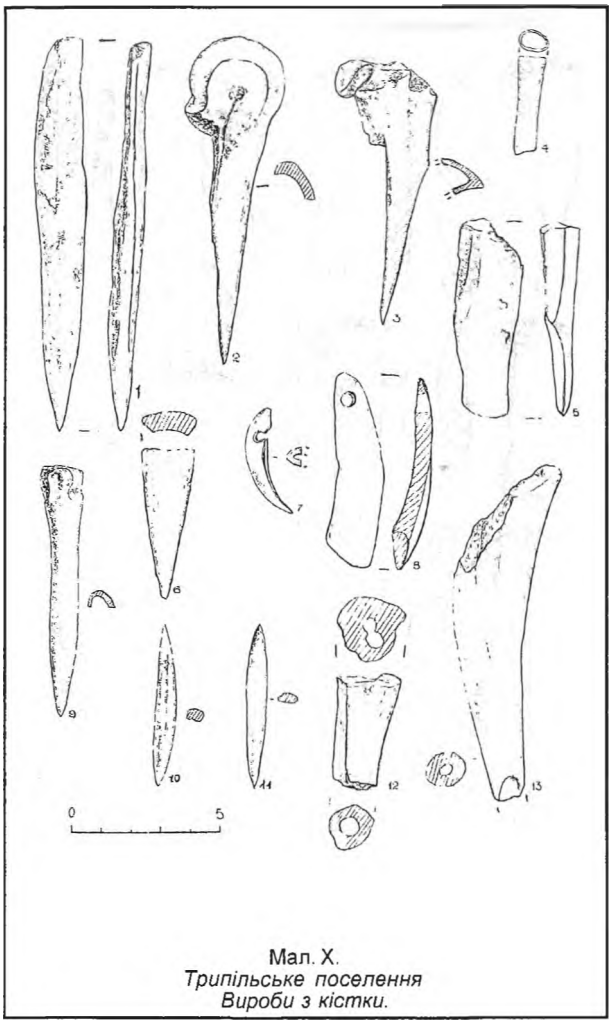

Мал. X.
Трипільське поселення
Вироби з кістки.

Характеристика крем'яної індустрії поселення кошилівецької групи трипільської культури Блищанка II зводиться, у підсумку, до наступного.

Його мешканці користувались сировиною, яка була віддалена від місця проживання на відстань до 80-100 км. Орієнтовно кремінь міг добуватись у міжріччі нижньої течії Золотої Липи та Коропця (лівосторонні допливи Дністра) (Конопля 1982а: 12-17; Малеев, Конопля 1985: 310312; Свешников, Конопля 1983: 319; Сеньковский 1977: 51) або в північній частині Покуття (сучасний Тлумацький район), де існували зв'язані із Трипіллям шахти по добуванню крем'яних конкрецій. (Василенко 1989: 38-39; Василенко, Конопля 1985: 10-12; Конопля 1987: 4-5; Конопля, Круц, Рыжов: 104) Очевидно на поселення могли транспортуватись як пластинчасті скопи-заготовки, так і пренуклеуси та нуклеуси. Подібний спосіб доставки напівфабрикатів широко практикувався в неоенеолітичний час Центральної і Східної Європи (Скакун 1990: 43 ; Конопля 1990: 4547).Технологія розщеплення сировини носить чітко окреслений макролітичний характер. Домінуючим видом заготовки були пластини шириною 22-28 мм, що також властиве для крем'яних індустрій періоду енеоліту відмічених вище територій. (Конопля 1982: 17-31; Конопля, Малєєв 1981: 39-43).

Серед виробів із вторинною обробкою переважають ножі. Дещо менше кінцевих скребків і різців. Виразну серію знахідок складають жниварські знаряддя. Поодинокими виробами є скобелі, прокрутки, проколки, кутові ножі, скісно ретушовані пластини. Аналогічний видовий склад знарядь праці та їх співвідношення практично

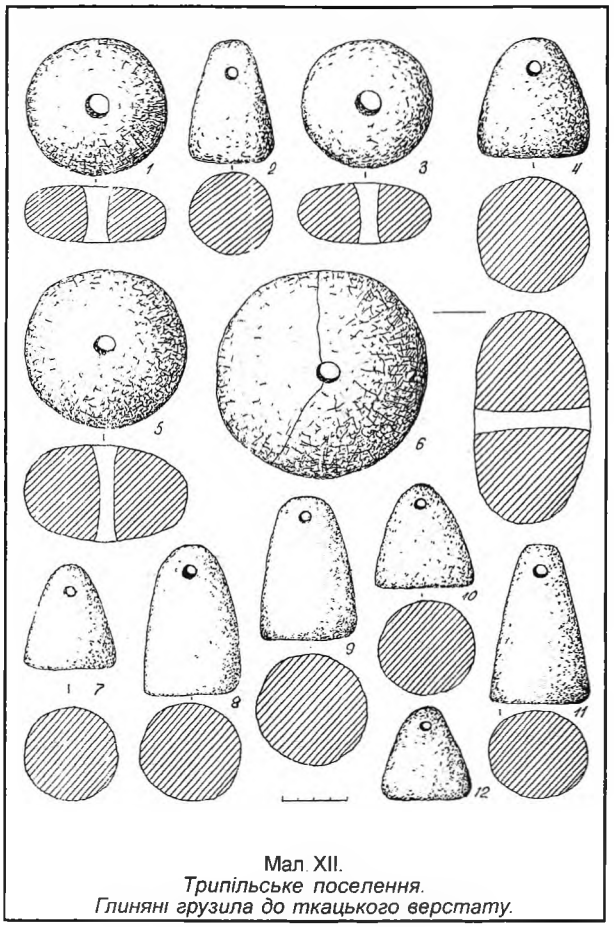

Мал. XII.
Трипільське поселення.
Глиняні грузила до ткацького верстату.

показові не тільки для крем'яних комплексів пізнього періоду Трипілля території України, але й для ряду індустрій синхронних з ним енеолітичних культур суміжних територій (Василенко, Конопля, Кочкін 1991: 19-23; Конопля, Василенко, Кочкин 1987: 346-347; Конопля, Кочкин 1985: 294-295; Конопля, Кочкин 1988: 295-296; Крушельницкая, Конопля 1985: 300-301; Круц 1977: 64-66; Попова 1980: 145-162; Телегін 1973: 60-71; Черныш 1982: 233234; Balcer 1983: 95-118; 130-166; Kaczanowska 1985: 124-175; Kaczanowska 1977: 15-27). Під час ретушування артефактів найчастіше вживалась скісно-струменева середньо- і крупнофасеткова, а також мікро- і дрібнозубчаста ретуш. Значна частина виробів вживалась у роботі повторно (реутилізація).

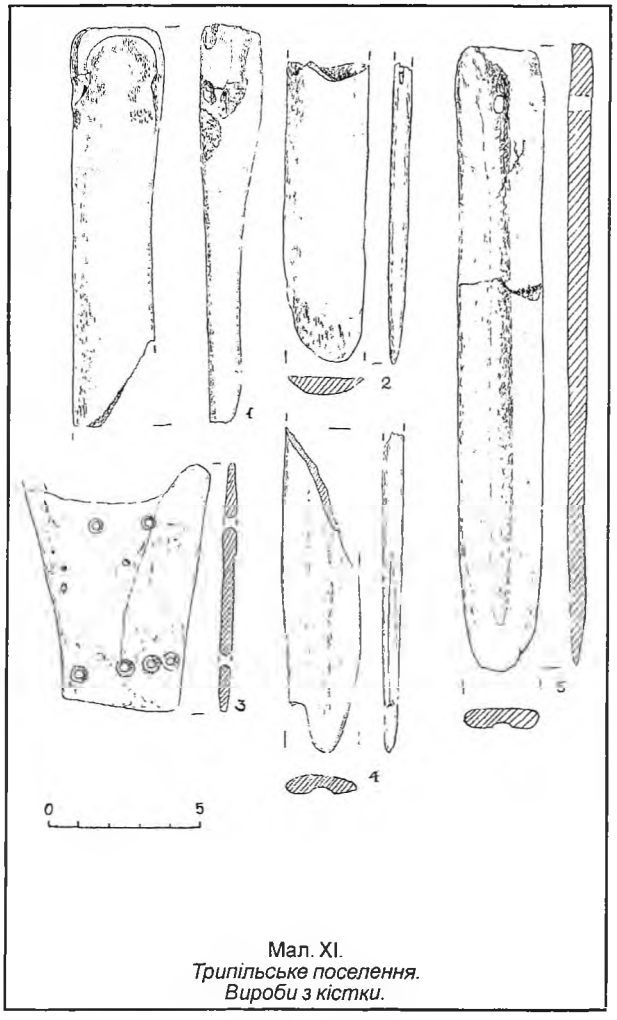

Мал. XI.
Трипільське поселення.
Вироби з кістки.

Характеристика виробів з каменю, глини, кістки і рогу

На площі розкопу (в культурному шарі і житлово-господарських спорудах) зібрано чимало знахідок, які відтворюють інші напрямки домашнього промислу жителів пам'ятки у трипільський період. Каменеобробне виробництво характеризують цілі і фрагментовані зернотерки з девонського пісковику, сокири і тесла з опоки, відклади якої широко поширені у Середньому Подністров'ї, а також уламки полірувальних плиток для шліфування рубаючих знарядь з окремих різновидностей кварциту.

Вироби з кістки репрезентують одно та двохкінцеві проколки, що виготовлені на епіфізних частинах та сколах (Мал. X: 1-3, 6, 9-11). Досить рідкими знахідками є шпателі для обточування стінок ліпного посуду, які часом іменують кинджалами (Мал. X: 5; XI: 1, 2, 4-5). З трубчастих кісток дрібної рогатої худоби виготовлені руків'я для фіксації у них крем'яних знарядь праці типу кінцевих скребків, прокруток, свердел тощо, а

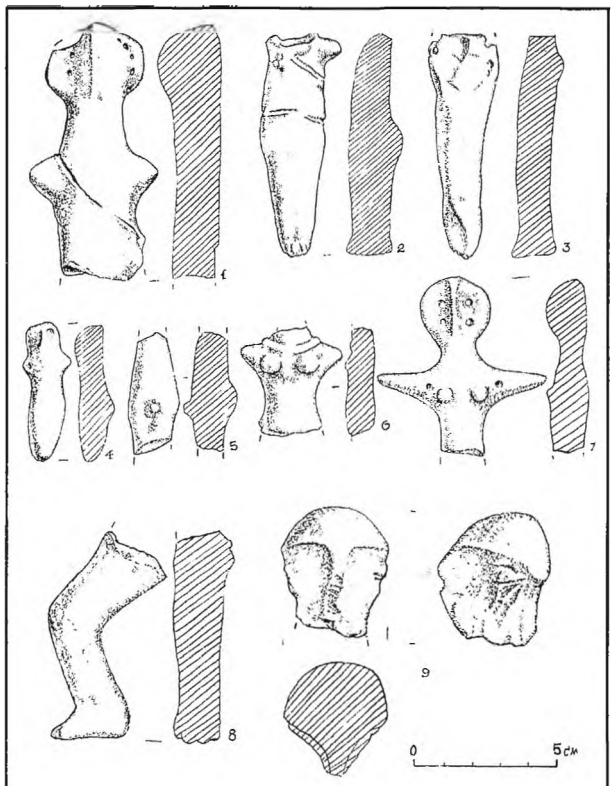

Мал. XIII.
Трипільське поселення
Антропоморфна пластика.

також циліндричні намистини (Мал. X: 4, 12). Знайдено декілька рогових мотик з отворами для кріплення амулетів-підвісок (Мал. X: 7, 8). Унікальною є стилізована головка бика на роговій платівці. Наскрізними отворами передані очі і рот тварини, а бічні отвори слугували для кріплення предмету з одягом. (Мал. XI: 3). Дещо подібна за формою знахідка відома на поселенні Більче-Золоте — Вертеба (Мовша 1985: 232; рис. 61, 7), а згадані кістяні і рогові вироби знаходять відповідники на багатьох пам'ятках трипільської культури (Черныш 1982: 237-238).

З дослідженої площі пам'ятки Блищанка здобуто майже 80 екз. цілих і фрагментованих тягарців до ткацьких верстатів. У житлі № 10 виявлено скупчення, яке нараховувало 42 предмета. Вони знаходились дещо нижче від рівня підлоги, а їх компактне залягання вказує на існування тут робочого місця для ткання . За формою тягарці бувають конічними, зрізаноконічними і сплюснуто кулястими (Мал. XII). Окремі екземпляри мають досить значні розміри і вагу. Так, в межах житла № 5 знайдено тягарець наближено-конічної форми вагою 2,35 кг і висотою 163 мм. Аналогічні пристрої для ткацьких верстатів відомі практично в усіх районах поширення Трипілля, особливо на його середньому і пізньому періодах (Черныш 1982а: 239).

Цінними знахідками є виготовлені з глини статуетки людей (Мал. XIII) і тварин (Мал. XIV). Зібрана колекція пластики за кількістю поступається лише аналогічним виробам з поселення-епоніму кошилівецької групи, а за видовим складом знахідок навіть перевершує їх. У групі антропоморфних скульптурок домінує зображення жінки у стоячому положенні. Знайдено лише декілька чоловічих статуеток, причому на одній із них нарізним орнаментом і монохромним розписом передані перев'язь і пояс для фіксації верхнього одягу. Це досить рідкий елемент декору чоловічих статуеток. Привертають до себе увагу реалістичні зображення чоловічої голівки, крупної людської ступні, що, очевидно, лишилась від культової посудини, яка нагадувала формою тринокль із Незвиськ. (Посудина зберігається у фондах Львівського історичного музею).

Культурний шар гальштатського періоду досліджувався під час розкопок 1974 р. у східній частині урочища **Горби** на мису над злиттям двох струмків.

Тут були розкопані залишки напівземлянкової споруди, яка мала неправильну овальну форму. Стінки споруди звужувались донизу. Довжина житла 2,6 м, максимальна ширина — 1,8 м. Плоске дно з утрамбованої глини знаходилось на глибині 1,05 м (Мал. XV, I, яма № 1).

Про використання цієї споруди як житла може свідчити вогнище, що знаходилось поруч. Воно мало неправильну форму максимальним діаметром 0,85 м. Вогнище використовувалось впродовж довгого часу, про що свідчить його обмащена глиною черінь, пропалена на глибину 5—7 см. Очевидно, вогнище слугувало у літній час для приготування їжі мешканцями цього приміщення.

Зовсім інше призначення мала яма № 2, яка мала неправильну форму розміром 2,45x1,7x2,15 м. Її плоске дно знаходилось на глибині 0,75 м. від сучасної поверхні. У центрі ями знаходився великий кам'яний стовп висотою 1,7 м (Мал. XV, I, яма № 2). Він був виготовлений з вапняку і мав у перетині чотирикутну форму розміром 50x65 см. Нижня частина була загостреною, а верхня площина нерівно збита. На бокових стінках на усю довжину розміщувались вузенькі паралельні жолобки, ймовірно, вимиті водою під час знаходження на

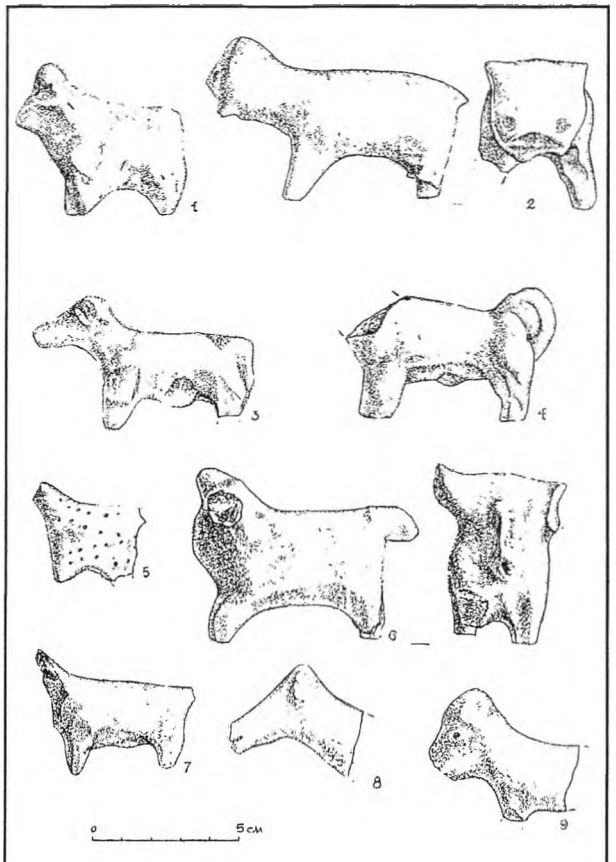

Мал. XIV.
Трипільське поселення.
Зооморфна пластика.

відкритому повітрі. Біля основи каменю на глибині 10 см. у два, а місцями у три ряди півколом розміщувались вапнякові камені неправильної форми розміром 20х30 — 35х40, які слугували для закріплення стовпа у вертикальному положенні.

Камінь мав культове призначення. Про таке його використання говорять знахідки у ямі біля його підніжжя, де крім битого посуду знаходився також череп оленя та глиняна зооморфна статуетка (Мал. XVI, 6). Суттєво відмітити, що неподалік від нього була знайдена глиняна чоловіча статуетка-тарахкальце (Мал. XVI, 1), культове призначення якої не викликає сумніву.

Основними знахідками на поселенні є керамічні вироби. Звідси походить невеликий кубочок на розширеній до низу ніжці з ввігнутим дном (Мал. XVI, 2). Стінки лійчасто розширюються догори. Поверхня сіро-жовта, згладжена. Висота кубочка 4 см, діаметр вінчика 4,5 см, діаметр дна **3,5** см. Такий невеличкий за розмірами посуд міг використовуватись як мірка для солі, яка була важливим промислом у Перед карпатті.

Більшість посуду являли собою характерні для голіградської групи великі горщики з дбайливо лощеною темною поверхнею. Найбільш орнаментованими були плечики посудини на яких наносились широкі канелюри, розміщені горизонтально, чи звисали гирляндами (Мал. XVI, 8).

Миски відносять до основних форм голіградського посуду. Одна з них мала плоске, ввігнуте у центрі дно, нерівномірно випуклі стінки та відігнутий край вінчика (Мал. XVI, 7). Висота мисочки 4,5 см, діаметр вінчика — 11 см.

Важливу роль у житті населення відігравали посудини — сита, що свідчить про значну роль молочного скотарства. Для них характерна велика

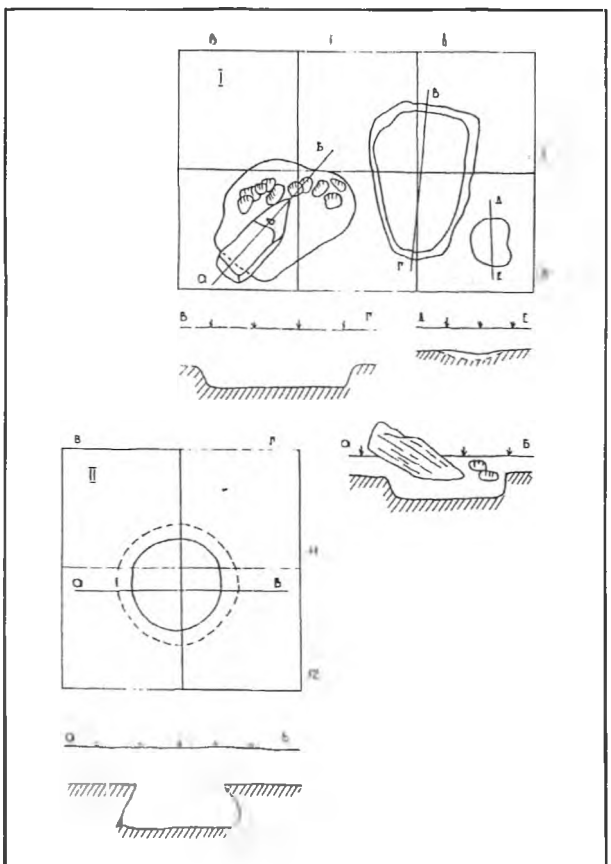

Мал XV
I - Гальштатське поселення Горби; ями № 1 (в-г), № 2 (а-б), вогнище (д-е).
II - Гальштатське поселення над Гнилою; господарська яма

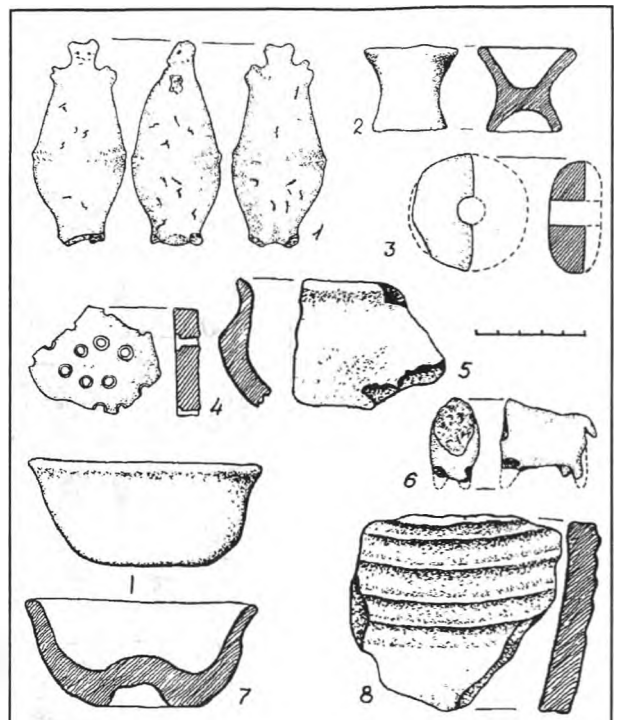

Мал. XVI.
Гальштатське поселення Горби. Керамічні вироби.

кількість наскрізних отворів у стінках. Взірець такого дурхшлягу являє собою орнамент стінки посуду з протилежних сторін якого назустріч один одному перед обпалом знаряддями різного діаметру зроблені отвори, завдяки чому вони мають східчасту у перетині форму (Мал. XVI, 4).

Про господарську діяльність, зокрема значний розвиток прядіння свідчать керамічні пряслиці здебільшого лінзовидної форми (Мал. XVI, 3).

Антропоморфна статуетка відноситься до голіградського горизонту і являє собою фігурку повного чоловіка оперізану поясом (Мал. XVI, 1). Оскільки вона унікальна, її не можна вважати окремим типом (Крушельницька 1976: рис. 12, 1; Малеев 1989: 84, табл. V, 1; 1992. 16, обр. 5е).

Зооморфна статуетка з цього ж горизонту по загальних пропорціях тулова нагадує бика. Однак у неї відсутній підгрудок характерний для цих тварин, хвіст дуже короткий, а вим'я більше характерне для кози (Мал. XVI, 6) (Малеев 1989: табл. IV, 6; 1992: обр. 3 в).

Гальштатське поселення розташоване також на протилежному лівому березі струмка в урочищі **Над Гнилою**. Воно займало площу біля 200 х 300 м і було розташоване вздовж струмка. На поселенні було досліджено господарську яму, яка мала форму неправильного кругу діаметром 1,55 м у верхній частині. Яма поступово розширювалась донизу до розмірів 1,95 м у діаметрі. Її плоске дно знаходилось на глибині 1,2 м від сучасної поверхні (Мал. XV, II).

Характерними формами посуду тут є баночні горщики з рівним чи злегка відігнутим краєм вінчика. Часто під вінчиком симетрично розташовані 4 круглих чи овальних виступи (Мал. XVII, 18). У цій групі пам'яток зрідка зустрічається орнамент де крім характерного виступу нанесена група паралельно розташованих хвилястих ліній,

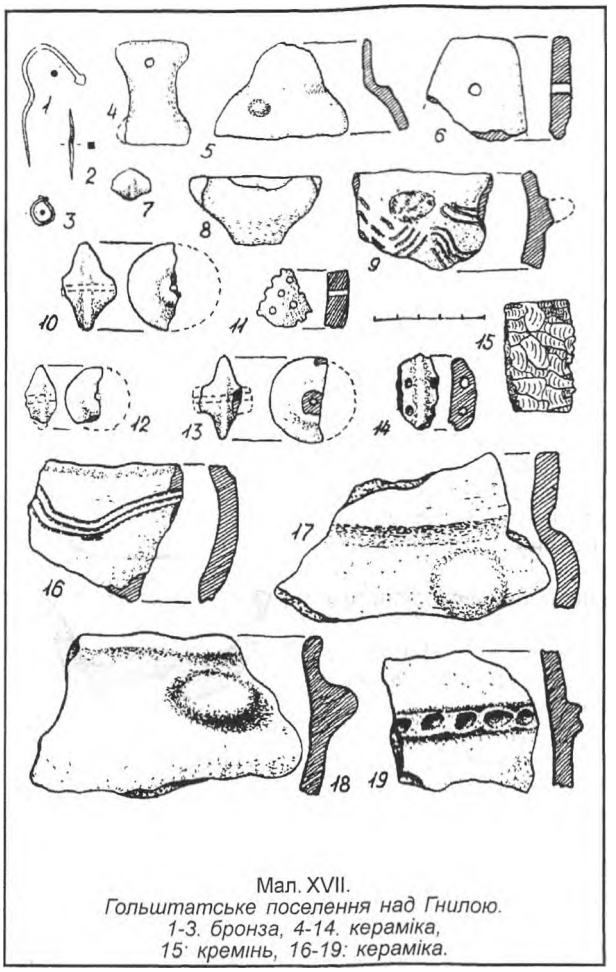

Мал. XVII.
Гольштатське поселення над Гнилою.
1-3. бронза, 4-14. кераміка,
15· кремінь, 16-19: кераміка.

що прокреслені на його поверхні (Мал. XVII, 9, 16).

Поширеним є посуд з кулястим туловом та високою циліндричною шийкою. Дбайливо лощена чорна зовнішня поверхня часто орнаментована. У верхній частині тулова симетрично розташовані чотири округлих виступи, а вінчик відокремлений від тулова жолобком, який оперізує його біля основи (Мал. XVII, 5, 17).

З цього ж шару походить невелика мисочка з рівним дном, конічно розширеними, дещо вигнутими назовні стінками та рівним вінчиком. Її висота становить 3,2 см, діаметр вінчика — 6 см, діаметр дна — 2,2 см (Мал. XVII, 8).

Котушка має форму невеликого злегка сплощеного валика з розширеними з протилежних сторін основами біля однієї з яких зроблений наскрізний отвір (Мал. XVII, 4). Друга котушка відноситься до іншого типу. Вона має циліндричну форму, ввігнуті боки та розширені основи, а по її осі зроблений округлий наскрізний отвір.

До господарського посуду відноситься фрагмент дурхшлягу, для якого характерні наскрізні отвори (Мал. XVII, 11).

Про розвиток прядіння та ткацтва свідчать широко розповсюджені керамічні пряслиця та грузила до ткацького верстату (Мал. XVII, 12). Ряд виробів у вигляді кружечка з отвором нагадують за формою пряслиця, але є глиняними модельками коліщат до культових модельок повозок. У них чітко виражені обід і ступиця та надто вузький для веретена отвір (Мал. XVII, 10, 13).

Глиняні конічні грузила з випуклими боками, рівним дном та невеликою площиною зверху, ближче до якої зроблений поперечний отвір для підвішування є характерними виробами на багатьох поселеннях цього часу. Грузило з Блищанки відрізняється від інших плоским профілем (Мал. XVII, 6). Це дає можливість саме їх густо підвисити, що необхідно для натягування основи ткацького верстату. Такі грузила відомі з гальштатського городища Лисичники, за валами якого знаходиться поселення у Блищанці.

З цього ж поселення походить унікальна керамічна намистина біконічної форми з наскрізним отвором по осьовій лінії (Мал. XVII, 7). Довжина намистини 18 мм, діаметр 13 мм.

На поселенні зустрінутий також фрагмент дбайливо обробленого крем'яного серпа з двосторонньою ретушшю (Мал. XVII, 15). Такі вироби у Подністров'ї дожили до раннього залізного віку.

До знарядь праці відноситься невеличке квадратне в перетині бронзове шило звужене та заточене до кінців (Мал. XVII, 2). Такі ж шила походять з поселення Магала (Смирнова 1969, рис. 7, III, 9).

Прикраси представлені невеличким колечком з круглого бронзового дроту та бронзовою шпилькою (Мал. XVII, I, 3). Шпилька кругла у перетині, має загострений робочий кінець та біконічну голівку. Бронзові булавки цього типу відомі у багатьох пам'ятках бронзового та раннього залізного віків.

Багатошарове поселення Блищанка являє собою унікальну пам'ятку. Різноманітність матеріалів є надійним джерелом для вивчення багатьох сторінок нашої давньої історії.

ЛІТЕРАТУРА

Василенко Б.А. Видобування і обробка кременю на правобережжі Верхнього Подністров'я в енеоліті // Проблеми історії та археології давнього населення Української РСР. Тези доповідей. — К., **1989.**

Василенко Б.А., Конопля В.М. Верхньодністровська група пам'яток трипільської культури // Тези доповідей і повідомлень VI-оп Подільської історико-краєзнавчої конференції. — Кам'янець-Подільський, **1985.**

Василенко Б.А., Конопля В.М., Кочкін І.Т. Рятівні розкопки трипільських поселень Марківці I та Одаї II // Нові матеріали з археології Прикарпаття і Волині. — Львів, **1991.**

Винокур І.С. Історія та культура черняхівських племен Дністро-Дніпровського межиріччя. — К., **1972.**

Конопля В.М., Обробка кременю населенням Західної Волині за доби міді-ранньої бронзи // Археологія. — К., **1982. —** .№37.

Конопля В.М. Первісні кременедобувні шахти Прикарпаття // VII Подільська історико-краєзнавча конференція (секція археології). — Тези доповідей. — Кам'янець-Подільський,**1987.**

Конопля В.М. Звіт з роботи енеолітичного загону Ровенської археологічної експедиції Інституту суспільних наук АН УРСР у 1981 році (рукопис). — Львів., Науковий архів Інституту археології АН УРСР., **1989.**

Конопля В.М. Верхньодністровський кремінь в індустрії племен полгарського циклу Середнього Подунав'я // Тези народознавчої науково-практичної конференції, присвяченої 160-річчю від дня народження Тиводара Легоцького. — Мукачево, **1990.**

Конопля В.М., *Малеев Ю.М.* Особливості обробки кременю населенням Західної Волині в добу енеоліту // Вісник КДУ. — К., **1981.** — №23.

Конопля В.М., Василенко БА,, Кочкин И.Т. Работы Прутской экспедиции // АО 1985г. — М., **1987.**

Конопля В.М., Кочкин И.Т. Раскопки в с. Марковцы // АО 1983 г.— М., **1985.**

Конопля -В.М., *Кочкин И.Т.* Исследование трипольских поселений в северо-восточном Прикарпатье // АО 1986 г. — **1988.**

Конопля В.М., Круц В.Л., Рыжов С.Н. Трипольские памятники Верхнего Поднестровья / / Проблеми історії та археологи давнього населення Української РСР. Тези доповідей. — К., **1989.**

Конопля В., Круц В., Рижов М. Нове поселення заліщицької групи трипільської культури у південно-західному Поділлі // Наукові записки. Тернопільський краєзнавчий музей. — Тернопіль, **1993 а.**

Конопля В., Круц В., Рижов С. Нове поселення заліщицької групи трипільської культури у південно-західному Поділлі // Тези доповідей і повідомлень міжнародної наукової конференції "Трипільська культура України". — Львів, **1993 б.**

Кос А.М. Разведки Западно-Подольской экспедиции //АИУ в 1968г.—К., **1969.**

Крушельницька Л.І. Північне Прикарпаття і Західна Волинь за доби раннього заліза. — К., **1976.**

Крушельницкая Л.И., Конопля В.М. Работы в Верхнем Поднестровье // АО 1983 г. — М., **1985.**

Круц В.А. Поз днетр и польские памятники Среднего Поднестровья. — К., **1977.**

Круц В.О., Конопля В.М., Рижов С.М. Дослідження пам'ятки Блищанка на Сереті // Тези доповідей і повідомлень 1-ої Тернопільської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. — Тернопіль, **1990.**

Малеев Ю.Н. Раскопки на реке Серет // АО 1974 г. — М., **1975.**

Малеев Ю.Н. Гальштатская пластика Верхнего Поднестровья // Historica, Rocnik XXXIX-XL.,Bratislava. — **1989.**

Малеев Ю.Н. Культова халщатска пластика от лесо-степното Поднестровие // Археология. — София, **1992.** — Кн. 2.

Малеев Ю.Н., Конопля В.М. Исследования в Тернопольской и Ивано-Франковской областях // АО 1983 г.— **М.,1985.**

Малеева О Ю. Багатошарове поселення біля с.Блищанка // Тези доповідей десятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції.— Вінниця,**1991.**

Мовша Т.Г. Поздний этап трипольской культуры // Археология Украинской ССР. — К., **1985.— Т. 1.**

Попова Т А. Кремнедобывающее производство трипольских племен (по материалам поселения Поливанов Яр) // Первобытная археология — поиски и находки. — К., **1980.**

Свешников И.К., Конопля В.М. Работы Ровенской экспедиции // АО 1981 г. — М., **1983.**

Сеньковский Ю.Н. Литогенез кремнистых толщ Юго-Запада СССР. — К., **1977.**

Скакун Н.Н. Вивчення енеолітичного поселення-майтер ні біля с. Бодаки // Тези доповідей і повідомлень 1-ої Тернопільської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. — Тернопіль, **1990.**

Смирнова Г.И. Поселения Магала — памятник древнефракийской культуры в Прикарпатье (вторая половина XIII — середина VII в. до н. э.) // Древние фракийцы в Северном Причерноморье. МИА. — **1969. —** № 150.

Телегін Д.Я. Середньостогівська культура епохи міді. — К., **1973.**

Черныш Е.К. Памятники позднего периода Триполья — Кукутени // Энеолит СССР. — М., **1982.**

Черныш Е.К. Хозяйство и общественный строй трипольских племен // Энеолит СССР. — М., **1982 а.**

Balcer. Wytworczosc narzedzi kremiennych w neolicie ziem polskich. — Wroclaw-Warszawa-Krakow-Gdansk-Lodz: W-wo PAN, **1983.** — S. 95-118; 130-166;

Kaczanowska M. Rohstoffe. Technik und Typologie der Neolithischen Feursteinindustrien im nordteil des flussgebietes der Mitteldonau. — Warszawa: PAN, **1985.** — S. 124-175;

Kaczanowska M. Lech I. The Flint industry of Danubian Communities North of the Carpatians // *Ada.* Archaeologica Carpathica. — Cracowiae, **1977.** — T. 17. — p. 15-27.